

youth and sports funk-aerobics, the influence of the most popular styles of funk-aerobics for aesthetic perception.

Key words: *aesthetic consciousness, funk-aerobics.*

Літвінова Д. С. – старший викладач кафедри фізичного виховання Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Кувшинова А. В. – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичного виховання І.Ю. Ніколайчук

УДК 37.037

ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ НА ЗАНЯТТЯХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Л.І. Лукашенко

У статті розглянуті питання формування практичних умінь на заняттях образотворчого мистецтва. Розкрито теорію і практику виконання етюду голови натурника в різноманітних техніках, зокрема виведені етапи виконання робіт сангіною. Доведено доцільність використання техніки малювання сангіною на заняттях образотворчого мистецтва для формування умінь майбутніх фахівців перукарського мистецтва.

Ключові слова: *уміння, рисунок, живопис, акварель, гризайль, етюд, сангіна, голова, натурник.*

Формування практичних умінь на заняттях образотворчого мистецтва є актуальною проблемою для студентів за спеціальністю «Перукарське мистецтво та декоративна косметика», оскільки в процесі засвоєння системи фахових знань сучасна освітня функція має за мету забезпечити формування

у майбутніх перукарів умінь та навичок. Мода на зачіску змінюється дуже швидко. Волосся іноді розглядають як модний аксесуар, але не оптимальний варіант прикраси обличчя в залежності від індивідуальних особливостей людини. Обираючи ту або іншу зачіску перукар має пам'ятати, що кругле, повне обличчя виглядає краще, якщо волосся не коротші за лінію вилиць. Квадратне за формою обличчя потребує пом'якшену лінію вилиць: волосся можуть бути зачесані, або відтворювати локони на рівні підборіддя. Як правило, дуже коротка стрижка пасує жінкам, які мають абсолютно правильні риси обличчя. Необхідно також пам'ятати про форму голови, довжину шиї, для того щоб компенсувати недоліки. Враховуючи такі вимоги до майбутніх фахівців, вважаємо заняття образотворчого мистецтва необхідною складовою процесу навчання щодо формування у студентів певних умінь.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити теорію і практику виконання етюдів голови в різноманітних техніках.

«Уміння – здатність на належному рівні виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною знань і навичок» [8, 83].

За твердженням українського вченого, доктора педагогічних наук, професора, академіка АН ВШ України М.М. Фіцули, існують первинні та вторинні вміння.

Первинні уміння — неавтоматизовані дії, підпорядковані певному правилу; це може бути неавтоматизована навичка (початкова стадія її становлення), а може бути й дія, в повній автоматизації якої нема потреби. Особливість первинних умінь у тому, що вони близькі до навичок, піддаються автоматизації.

Вторинні уміння — дії, які принципово не можуть бути автоматизовані, тому що не мають однозначного правила в своїй основі й передбачають елементи творчості; ці вміння включають навички, але не зводяться до них. У навчальному процесі вони підлягають повній автоматизації і входять як автоматизовані компоненти до складних вторинних умінь [8, 83]. Наприклад, коли студент малює з натури, він навчається поєднувати результат живого споглядання з абстрактним мисленням. Відомо, що недооцінка ролі абстрактного мислення призводить до формального накопичення фактів та неправильного уявлення про натуру. Якщо студент, малюючи голову людини, поєднує єдність зовнішнього та внутрішнього аналізу форми, то його зображення буде повним та правильним. Наслідком подібної дії стануть уміння вирішувати складні

естетичні завдання, що виникатимуть у процесі творчого створення зачісок при виконанні конкурсних робіт, курсових, дипломної роботи. Руки перукаря також мають бути рухливими та вмілими і процес малювання є найкращою змогою фізичного розвитку м'язів кісті руки.

Питанням академічного рисунка було присвячено багато підручників. Найчастіше вони подають таку інформацію окремими розділами або темами разом із рисуванням натюрморту, гіпсової фігури, живої натури, використанням графічних матеріалів та технік в академічному рисунку тощо. Перукарське мистецтво вимагає від студента знань законів композиції, перспективи, понять про пропорційні співвідношення об'єктів оточуючого середовища. Разом з тим фахівці мають вміти створювати художній образ стосовно вищезгаданих законів, аналізувати форму предметів, конструктивно формоутворювати майбутню зачіску, володіти лінією як засобом виразності.

«Розрізняють уміння і навички теоретичні(в їхній основі — правила оперування поняттями, вони є результатом аналізу-синтезу) і практичні(дії, що регулюються за допомогою формул, моделей, зразків)» [8, 83].

Як відомо, кінцевою метою реалістичного малюнку є правильна передача форми. А зображення голови людини завжди було найулюбленішою темою у всіх народів всіх часів. Найстаріші зображення людської голови дійшли до наших часів у мініатюрах цивілізацій Єгипту, Греції, Риму. Методику навчання на рисунках з натури будували такі неперевершені митці, як Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рубенс, Шевченко. Розберемо виконання етюду голови в різноманітних техніках, спираючись на методику викладання академічного рисунку й живопису, щоб довести вагомість подібної праці для формування теоретичних і практичних умінь у сучасних фахівців з перукарського мистецтва.

Одна з таких важливих, на наш погляд, технік це «гризайль». «Гризайль – це живопис однією фарбою. Мета живопису гризайлю полягає в тому, щоб навчитися передавати форму голови за допомогою світлотіньових відношень, зрозуміти розподіл тону в глибину від самих світлих частин голови до самих темних і потім вже перейти до зображення голови натурника акварельними фарбами – кольором.

Для виконання етюду гризайлю треба взяти фарбу темного кольору, щоб можна було витримати тональний діапазон від самого світлого до самого темного, що відповідає нашому сприйняттю реальної дійсності. Такою фарбою можуть бути чорна, коричнева, умбра тощо» [4, 99].

В літературі рекомендують виконувати короткострокові етюди впродовж сеансу від чотирьох до восьми годин. Сенс подібної роботи полягає в тому, щоб відчутти у натурі та вирішити на папері загальне тональне рішення моделі, вирішити велику форму, знайти конструктивний та пластичний зв'язок зображення моделі з простором фону, одежею натурника, деталями інтер'єру. «При виконанні фрескизів голови натурника гризайлю треба навчитися вільно володіти пензлем, вміти писати форму голови, водночас вирішуючи великі відношення світлової та тіньової частин її з фоном, тоном волосся, тоном головного вбрання та частин одежі, які підпадають під зображення.

Щоб етюд гризайлю був цікавим, треба обрати натурника з яскравою характерною зовнішністю. Його краще освітити лампою, щоб ясно була видною тональна градація форм голови, які знаходяться під дією прямих променів світла, променів, що падають під кутом. Фоном для голови може бути гладка драпіровка середньої тональності. Це є необхідним для того, щоб ясно було бачити світлі міста голови – лоб, вилиці тощо – на більш темному фоні, а темні частини голови виглядали виразним силуетом на більш світлому тоні» [4, 99].

Після постановки моделі необхідно обрати формат паперу для етюду, а також вирішити питання розміщення на папері зображення голови натурника, тобто вирішити питання композиції. Розмір зображення голови натурника на етюді має бути трохи меншим за натуральну величину.

«Розташування зображення голови натурника на аркуші паперу має бути побудованим на основі рівноваги світлих та темних плям на площині, щоб зображення було пластично цільним, не перемагало ні вправо, ні вліво, ні доверху, ні донизу. В малюнку для етюду гризайлю більше уваги треба приділяти конструктивній побудові голови натурника, її правильному зображенню в перспективі. Важливо також найточніше визначити пропорції голови та розміщення на ній всіх деталей (напрям очей, носа, ліній губ, вилиць, підборіддя тощо). Рисунок треба виконувати гостро підточеним олівцем, тонкими лініями, без натиску, причому дуже уважно й строго конструктивно з виявленням великої об'ємної форми голови [4, 100].

Другий етап роботи – конкретизація деталей та уточнення загальної форми голови. Але деталізацією не можна захоплюватись. Деталі мають бути гармонійно вміщеними в загальний тональний стан етюду, бути частиною великої форми голови. Деталь є доброю тоді, коли вона займає

достойне місце у просторі, знаходиться у гармонії з іншими деталями голови[4, 100].

Малюючи, наприклад, очі, не можна обмальовувати контури повік. Треба знайти потрібний тон для впадин очей, «поліпити» об'єм півкуль очей та лише у кінці роботи двома або чотирма точними ударами пензля «посадити» форму очей на своє місце. Малюючи одне око, треба одразу написати й інший, пам'ятаючи про їхній зв'язок в загальному об'ємі голови.

Порівнюючи тонально останні деталі голови (вилиці, губи, ніс, підборіддя, вуха, лобні бугри тощо), необхідно їх писати, виходячи з розуміння того, що вони є тільки частиною єдиної форми. Треба писати ту або іншу деталь, але водночас бачити всю форму. Це не просто – навчитися цільному сприйняттю форми [4, 100].

Завдання третього етапу – встановити конструкцію голови, виправити помилки, що були зроблені під час проробки деталей, намагатися приглушити тони й деталі, які є занадто активними і не вписуються у тональне середовище етюдів. При узагальненні етюдів необхідно намагатися того, щоб найсвітліша пляма була десь в одному місці, найтемніше також було десь в іншому, щоб тіні не були глухими та чорними. Для цього треба десь змити фарбу, десь пролесірувати іншим тоном, десь покласти фарбу сміливо й рішуче, посилюючи рух форми [4, 100].

Виконання одного або двох етюдів гризайлло в аудиторії є недостатнім для того, щоб отримати досвід зображення форми пензлем одним кольором. Для цього треба виконати два-три короткочасних етюдів в самостійній роботі, що дозволить мати необхідні уміння у виконанні однокольорових етюдів голови натурника [4, 101].

Отже, при виконанні етюдів голови натурника одним кольором стає зрозумілим, що форма відображує свої матеріальні властивості за допомогою світла, що форму голови натурника можна зображувати в об'ємі, якщо знайти кордони тону для освітлення частин, півтонів, тінювих частин голови й оточуючого середовища, навчитись бачити й зображувати форму тоном, вести етюд від загального до деталей, зберігаючи загальне. Такі завдання стають необхідною складовою процесу навчання майбутніх перукарів.

Інший аспект, який потребує нашої уваги, – зображення голови людини у кольорі. Зображення у кольорі найчастіше здійснюється за допомогою акварелі. «Акварельна техніка дозволяє вивчити закони живопису у процесі роботи з натури, надає професійне знання законів

зображувального мистецтва. При засвоєнні техніки акварельного живопису необхідно приділити багато уваги вивченню законів реалістичного зображення натури та правильної послідовності у роботі» [4, 101].

Починаючи будь-яке зображення, треба завжди пам'ятати, що важливо вести побудову зображення голови натурника виходячи із законів побудови об'ємної форми у перспективі. Оскільки малюнок олівця проглядає скрізь нижній шар акварельної фарби, малювати треба мінімальною кількістю ліній та найточніше використовувати гумку. Щоб вирішити питання композиції етюд голови натурника, треба провести пошуки композиційного рішення. Треба пам'ятати, що основне завдання – виконати етюд голови натурника і тут є важливим утримати співвідношення: висоту визначено подібно до довжини, нахилу й пропорції всіх частин натури, порівнюючи їх один з одним та цілим. Тушовка та штриховка у підготовчому малюнку для акварельного етюд голови не є допустимими [4, 102].

Необхідно завжди пам'ятати про те, що в натурі не існує контурної лінії. Підготовчий малюнок треба виконувати точно й уважно. Після підготовчого малюнка можна приступити до виконання етюд голови натурника аквареллю.

Живописну побудову етюд голови треба обміркувати з самого початку, розподіливши основні кольорові рішення. В основі живописного зображення об'ємної форми голови натурника, її зв'язку з простором лежить закон світлотіньових й кольорових відношень, які потребують пропорційної передачі взаємних відношень голови натурника й простору за світлом та кольором. Передаючи світлотіньові відношення треба прагнути того, щоб між всіма кольорами предметів на етюд голови був зв'язок, подібний до натури.

Живопис голови натурника має базуватися на знаннях анатомічної конструкції черепа, системи м'язів, закономірностей розташування окремих частин, застосування правил перспективи, основ кольорознавства. В живопису голови треба застосовувати метод роботи «відношеннями». У рішенні кольорових відношень необхідно опиратися на свої враження від натури, постійно тренуючи око у передачі кольорових рішень, градацій теплих й холодних кольорів [4, 103]. Виконуючи живописний етюд, необхідно кожен площину – грань об'ємної форми – вирішити в кольорі.

У живопису етюд голови людини застосовують метод «alaprima» [3]. Це означає, що всі кольори беруться разом у повну силу. Метод не потребує

багаторазових переробок, дозволяючи зберігати максимальність та насиченість кольорових плям, більшу гостроту вираження.

Для закріплення знань й навичок з виконання етюдів голови людини акварельними фарбами необхідно у самостійних заняттях виконати два три етюди голови людини «по-сирому», лесировкою або в змішаній техніці [4, 103].

Щоб навчання було продуктивним необхідно увесь процес роботи розподілити умовно на три етапи, які тісно пов'язані між собою та органічно переходять один до іншого, розвиваючи і доповнюючи один одного.

«Перший етап – рішення композиції аркуша (форескізу), виконання підготовчого малюнку голови людини, визначення кольором самого світлого і самого темного [4, 105].

Другий етап – вивчення деталей голови людини з максимальною характеристикою їхніх форм і кольорових особливостей.

Третій етап – узагальнення та синтез вивченого, приведення етюдів до живописної колористичної єдності.

По завершенні етюдів можна посилити зображення характерних фізичних особливостей натурника. При вдалому зображенні етюд має характерні ознаки, які гостро сприймаються та притягують більше уваги, ніж зі слабкими портретними характеристиками [4, 106].

Оскільки кількість годин на дисципліну «Рисунок і живопис» є дуже скороченою (разом – 108 годин; аудиторних – 62 години; практичних – 62 години; самостійна робота – 46 годин. Живопис: разом – 81 година; аудиторних – 44 години; практичних – 44 години; самостійна робота – 37 годин), пропонуємо виконання етюдів голови сангіною. Краще за все освоювати техніку роботи сангіною з коротких замальовок, де не страшно помилитись тому, що у легкій манері ескізів є головна перевага матеріалу – живописність. Отримавши впевненість у діях, можна приступити до глибшого освоєння техніки сангіни у тривалих за часом малюнках. В нашому випадку за своїм кольоровим рішенням така робота буде подібною до техніки «гризайль». Зупинимось детальніше на визначенні техніки «сангіна».

Сангіна буває натуральною та штучною:

1. Натуральна сангіна – мінеральний продукт, що знаходиться у вулканічних породах, створений із каоліну, забарвлений окисом заліза. Має інтенсивний червоно-коричневий колір, від якого походить її назва: в

перекладі з латинської «сангінус» – кроваво-червоний. Вперше сангіну було знайдено в Італії. Відомі також її поклади у Франції та Росії. Сангіну ріжуть у вигляді круглих паличок діаметром з товстий олівець та довжиною 7-8 см. [6, 11]

2. Штучну сангіну також виробляють із природних матеріалів, спресованих в ціпки з додаванням речовини, що фарбує. Існують декілька рецептів, які в результаті надають сангіну різних відтінків кольору від червоного до коричневого. Якість сангіни визначають її м'якістю, ступенем зчеплення з папером та кольором. Добра за якістю сангіна надає оксамитову лінію, не сиплеться з паперу та не змінює кольору, коли її розтушовують. Коричнева сангіна виглядатиме у малюнку благороднішою, ніж червона [6, 11].

Якість та фактура паперу, а також технічні прийоми малювання такі: папір має бути шершавим, а роботу можна вести штрихами або лінією подібно до того, яким чином це робили Леонардо, Мікеланджело, Рафаель або живописною растушовкою, як малювали Тиціан, Т'єполо, Серебрякова. Неглибокий тональний кордон сангіни, який не дозволяє робити чорні тіні, стримує міць світлотіньових градацій, але автоматично дисциплінує студента, вимагає стриманої роботи над світлом, надаючи можливості посилити акценти на завершальній стадії малюнка. Щодо растушовки та послаблення тіней часто застосовують стерті кісті з щетини, ефект від яких є найбільш помітним, якщо використовувати зернистий папір. До речі, білизна паперу не дуже перешкоджає, подібно до вугільних малюнків, тому треба не сильно захоплюватися чисто білим папером [6, 106].

Отже, на відкритому занятті з дисципліни студенти виконують портрет з натури сангіною. Необхідні матеріали: аркуш паперу формату А3, сангіна, растушовки, пензель, стакан з водою, ганчірка. На малюнках треба помічати хоча б загальними рисами основні пропорції побудови людської голови, її нахил та повороту. Спочатку знаходимо її загальну форму, помічаємо середню лінію, яка поділяє обличчя на ліву та праву частину та проходить через середину лоба, середину основи носа, губ, підборіддя. Інша основна лінія, поперечна. Проходить через западини і поділяє голову на дві приблизно рівні частини. Малюючи голову, треба мати на увазі, що напрям середньої та поперечної ліній залежатиме від повороту голови.

Помітивши основні лінії побудови, знаходимо пропорції та положення окремих частин обличчя, враховуючи, що довжина носу дорівнює приблизно відстані від підборіддя до основи носа та висоти лоба до

волосяного покрыву. Відстань від підборіддя до розрізу очей в два рази більша, ніж від розрізу рота до носу. Висота вух дорівнює приблизно довжині носу. Відстань між очима дорівнює довжині ока. Крайні точки розрізу рота знаходяться на вертикальних лініях, що проходять між зіницями.

«У митців, які малюють сангіною, є різне ставлення щодо закріплення малюнків. З одного боку, подібний матеріал може бути пошкодженим випадковим торканням малюнку, з іншого, – змінює свій вигляд при фіксації.

«Історія сангіни почалась як історія допоміжного засобу. Але у наш час це стало чудовим самостійним матеріалом з різною технікою. Багато митців минулих століть намагалося поширити діапазон технічних прийомів: Бенедетто Кастільоне використовував сангіну як фарбу у графіці; Рафаель виконував малюнки у техніці «сухої голки», що були надруковані фарбою, виготовленою із сангіни; Клуе в портретах сангіну застосовував тільки щоб передати колір шкіри; Гойя робив сангіною по вологому малюнку; Брюллов, Кипренський, Іванов експериментували з сангіною на тонованому папері різних відтінків. За прикладом відомих митців кожен студент має змогу використати нетрадиційні прийоми у малюнку сангіни, але треба починати подібні експерименти після освоєння класичної техніки. Свобода творчості нарабляється великою працею, доброю підготовкою» [6, 106].

Отже, формуванню практичних умінь на заняттях образотворчого мистецтва сприяє виконання етюдів голови натурника сангіною. Сангіна має багато зображувальних можливостей. Вона дозволяє малювати лінійно та плямами, що у свою чергу допомагає досягти виразності рішення етюду, передати багатство світлотіньових відношень. Однак використовувати сангіну бажано в умовах аудиторії, тому що вона легко ламається та трошиться. Крім того, малюнки можуть забруднювати сусідні аркуші, затиратися, якщо їх не закріплювати спеціальною речовиною. Щоб процес був продуктивним, пропонуємо розподілити його на чотири умовних етапи.

Перший етап – це рішення композиції аркуша. Для цього потрібен шершавий папір формату А3. Розмір зображення голови на етюді має бути трохи меншим за натуральну величину. Виконуємо рисунок гостро підточеним олівцем, тонкими лініями без натиску.

Другий етап – конкретизація деталей та уточнення загальної форми голови. Деталі мають бути гармонійно вміщені до загального стану етюду. Треба писати ту або іншу деталь, але водночас бачити всю форму.

Нанесення сангіни на папір може бути виконаним штриховим та нештриховим засобами. Робота виконується штрихами різної товщини та довжини, іноді дрібні штрихи поєднуються з широкими.

Третій етап – узагальнення та синтезу характеризується застосуванням спеціальних засобів, тобто так званих «розтушовок». Вони являють собою м'які ганчірки, пензлі. Метод «розмиви» також може бути обраний. Тоді із сангіни треба зробити порошок та розтерти його. Таку роботу виконують вологим пензлем.

Четвертий етап – це нанесення на поверхню етюду закріплюючої речовини.

Таким чином, виконання етюду голови сангіною являє собою дієвість знань, що передбачає уміння оперувати ними, швидко знаходити варіативні способи їхнього застосування на практиці.

Література

1. Ачкасова М. Розвиток відчуття об'єму в процесі портретного рисунку у майбутніх художників-педагогів / М. Ачкасова // Студентський науковий вісник. – 2010. - № 8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kspu.kr.ua/download/nauk_zapiski/2010_vipusk_8/tom_2/mist_fak.pdf
2. Беда Г. В. Живопись / Г. В. Беда. – М.: Просвещение, 1986. – 190с.
3. Вибер Ж. Живопись и её средства / Ж. Вибер. – М.: Изд-во Академии Художеств, 1991. – 230 с.
4. Живопись / Н. П. Бесчастнов, В. Я. Кулаков, И. Н. Стор и др. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 223 с.
5. Кирцер Ю. М. Рисунок и живопись / Ю. М. Кирцер – М.: Высш. шк., 1992. – 269 с.
6. Паранюшкин Р. В. Техника рисунка / Р. В. Паранюшкин – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002.- 192 с.
7. Рибін С. В. Про методи викладання рисунку Харківська державна академія дизайну і мистецтв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=art&id=766
8. Фіцула М. М. Педагогіка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 544 с.

В статье рассмотрены вопросы формирования практических умений на занятиях изобразительного искусства. Раскрыты теоретические и практические аспекты выполнения этюда головы натуралика в разнообразных техниках, в частности предложена поэтапная работа выполнения рисунка сангиной. Доказана целесообразность применения этой техники на занятиях изобразительного искусства для формирования умений будущих мастеров парикмахерского искусства.

Ключевые слова: *умение, рисунок, живопись, акварель, гризайль, этюд, сангина, голова, натуралик.*

The article is dedicated to the formation of practical skills in the art class. Theoretical and practical aspects of the fulfillment of the head sketch are made in different techniques, especially the work with sanguine is proposed. The reasonable using of such material is proved in the art classes to form hairstylists practical skills in their future job.

Key words: *skills, drawing, painting, water-color, forming, model, head, sketch, sanguine.*

Лукашенко Л.І. – викладач Луганського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В.М. Алфімов

УДК 372. 894

МЕХАНІЗМИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

О.М. Матвієнко

У статті на підставі аналізу наукової літератури розкриваються механізми духовного розвитку особистості. Висвітлюються різноманітні підходи до визначення механізмів духовного розвитку особистості, що розвиваються засобами навчання. Висловлюється власна позиція автора щодо духовного розвитку особистості засобами навчання.

Ключові слова: *розвиток особистості, засоби навчання, сенс життя.*